Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

14.12.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

29.12.2021

Kübra ŞAHİN ÇEKEN¹

SANATTA ARI FORMU

Özet

Bu metinde kültür ve sanat bağlamında arının tarihteki yeri araştırılmıştır. Prehistorik çağdan günümüze kadar arı ürünleri insanlık yararına kullanılmıştır. İlahi bir tat olarak seçilen bal şifa niyetine tüketilmiştir. Araştırmada insanlığın varoluşundan günümüze kadar arının hangi boyutlarda ele alındığı ve hangi nedenlerle sanatta yer bulduğu incelenmiştir. Bilim ve sanat dallarında araştırma konusu olarak seçilen arı, bu çalışmada da sanatçılara ve eserlerine nasıl ilham kaynağı olduğu değerlendirilmiştir. Koloni halinde yaşamalarıyla, dengenin ve uyumun sembolü haline gelen arılar, anaerkil toplum yapılarıyla berekete ve mucizeye işaret etmektedir. Arılar anaerkil yapıları nedeniyle birçok toplumda tanrıça idolü olarak seçilmiştir. Bir arada yaşama ve düzeni nasıl koruyacağını çok iyi bilen arılar, insan neslinin yaşam biçimine de örnek teşkil etmiştir. Arıların yaşam biçimindeki ahenk her dönem dikkat çekici ve büyüleyici bulunmuş ve sanatçılar tarafından eserlerine konu edilmiştir. Aynı zamanda arıların ürettiği malzemeler gerek tıpta gerekse sanatta işlenen diğer bir konu olmuştur. Bu çalışmada kanatlı böceklerden “Arı” formu ve yaşam biçimi merkeze alınmış ve sanatsal dil oluşumuna katkısı da değerlendirilmiştir. Araştırma nitel yaklaşım temelinde içerik analizi yöntemiyle yürütülmüş olup arının sanattaki kavramsal ve plastik bir unsur olarak sunum şekilleri incelenmiştir. Bu açıdan araştırmada sanatta arı formunun kullanımı tarihsel periyoda uyularak verilmiştir. Araştırma sonucunda dünyanın birçok bölgesinde arının bir hürmet sembolü olarak ele alındığı; birlikte yaşama, devamlılık, yenilenme, ölümden sonraki hayatla bağ kurma, şifa ve sihirle bağlantılı anlamlarda sanat eserlerinde yer bulduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle alan araştırmacılarına arının spesifik anlamlarda kullanımıyla ilgili farklı çalışmalar yapabilecekleri önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Arı, sanat, güncel sanat, imge.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Sanat tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, kubrasahinceken@gmail.com, 0000-0003-1602-3920

BEE FORM IN ART

Abstract

In this text, the place of the bee in history in the context of culture and art has been researched. Bee products have been used for the benefit of humanity since the prehistoric age. Honey, which was chosen as a divine taste, was consumed for healing purposes. In the research, it has been examined in which dimensions the bee has been handled from the existence of humanity to the present day and for what reasons it has found a place in art. The bee, which was chosen as a research subject in science and art branches, was evaluated in this study as a source of inspiration for artists and their works. Bees, which have become the symbol of balance and harmony with their colony living, point to fertility and miracles with their matriarchal social structures. Because of their matriarchal nature, bees have been chosen as goddess idols in many societies. Knowing very well how to live together and maintain order, bees set an example for the way of life of the human generation. The harmony in the lifestyle of bees has been found remarkable and fascinating in every period and has been the subject of their works by artists. At the same time, the materials produced by bees have been another subject that has been studied both in medicine and in art. In this study, the "Bee" form and life style of winged insects were taken into the center and its contribution to the formation of artistic language was evaluated. The research was carried out with the content analysis method on the basis of a qualitative approach, and the presentation of the bee as a conceptual and plastic element in art was examined. In this respect, the use of the bee form in art is given in accordance with the historical period in the research. As a result of the research, it was determined that the bee was considered as a symbol of respect in many parts of the world; It has been determined that the meanings related to living together, continuity, renewal, bonding with life after death, healing and magic are found in works of art. Based on the results obtained, it can be suggested to field researchers that they can conduct different studies on the use of bees in specific meanings.

Key words: Bee, art, contemporary art, image

GİRİŞ

İnsanoğlunun, doğayı görsel taklit etmesi ilk olarak mağara duvarlarına yaptığı resimlerle kaynaklanır. Bu taklit farklı amaçlara hizmet ederken insan kendi türünü ve doğada rastladığı canlı türlerini resmetmiştir. Resmedilen sayısız hayvandan birinin de arı olması, hem yaşam biçimi olarak koloni halinde yaşamaları, hem de bir arada yaşamaya iyi bir örnek teşkil etmeleri bakımından diğer canlılara oranla daha fazla dikkat çekmiştir. Ayrıca ürettikleri ürünlerin insanlığın yararına kullanılması sayesinde de birçok alanda arılar öne çıkmıştır.

Arılar, çalışkan yapıları ve birlik içinde yaşayabilmeleri bakımından insanoğlunu hep etkilemiştir. Hayatta kalmak için gerçek birer savaşçı gibi kolonilerini korumalarıyla kahramanlık timsalidirler. Yaşamlarını sürdürmek adına yaptıkları ürünler, insanoğlu tarafından keşfedilince hem doyurucu bir gıda bulunmuş hem de mimarlıkları sanatsal hayranlık uyandırmıştır.

Arı ile ilgili bulgular incelendiğinde ziraat, tıp ve sanat alanlarında araştırıldığı görülmüştür. Ziraat alanında (Gülcan, 2021) arıların türleri, özellikleri ve ürünlerinin araştırılırken tıp alanında (Taş Solak, 2021) arı ürünlerinin (bal, propolis, arı sütü gibi...) tedavi edici yönlerinin incelendiği görülmüştür. Sanat alanında ise arı ve arı ürünlerinin plastik etkisi, estetik yapısı ve sanat eserlerinde yer alış şekillerinin işlendiği görülmüştür (Boynukalın, 2017).

Bilinen en eski örneklerin de sunulduğu bu çalışmada; arılar, arı yakalayıcılar ve bal toplayıcılar Antik Yunan ve Eski Mısır Uygarlıkları dâhil birçok uygarlığın sanatına konu edilişi ele alınmıştır. Ayrıca edebiyat, sinema ve müzik gibi sanatın diğer kollarında da arı imgesi güçlü

anımlar barındırmaktadır. Araştırmının, bu yönüyle yeni çalışmalara ön ayak olacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde tarihte arı ve arının kullanmak için ürettiği ürünleri insanoğlunun yararına nasıl çevirdiği görülmektedir. Bu çalışmada ise arı ve arı ürünlerinin bir sanat nesnesine dönüşü incelenmiştir. Araştırmada tarihte arı ve arı yetiştiriciliği hakkında kısaca bilgi verildikten sonra güzel sanatlarda kullanılan arı formu açıklanmıştır. Gerek kavramsal boyutta ele alınan gerekse plastik olarak yararlanılan arı imgesi sanatın birçok alanında ana tema olarak kullanılmaktadır. Nitekim bu çalışmada elde edilen bilgilerle oluşturulan alt başlıklarda, incelenen referanslarla bir form olarak arının sanat eserlerinde kullanım nedenleri saptanmıştır.

1.1. YÖNTEM

Araştırma nitel yaklaşım temelinde içerik analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak içerik analizinin tanımını oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Araştırmada Arının tarihteki yeri hakkında kısa birer değerlendirme yapılmış; sonrasında güzel sanatlardaki yerine değinilip nasıl görsel bir metafora dönüştüğü incelenmiştir. Mağara dönemi bulgularından günümüze kadar gelen tarih yelpazesindeki arı ve arı ürünlerini eserlerinde kullanan sanatçıların incelenmesiyle sınırlandırılmıştır.

1.3. Veri Toplama Tekniği/Yöntemi

Genel olarak değerlendirci analiz tekniğinin kullanıldığı araştırmada resimlerin çözümlenmesinde resim analizi tekniği kullanılmıştır. Kısaca değerlendirci analiz, mesaj kaynağının belirli bir objeye yönelik sözleri analiz edilerek söz konusu obje hakkındaki tutumların yönü (Ceylan, 2014) ortaya çıkarılmaya çalışılır. Resim analizi tekniği de bu bağlamda değerlendirilmiş ve arı temalı resimler resim analizi tekniğiyle incelenmiştir.

1.4. Araştırma Etiği

Araştırmada yararlanılan kaynaklar metin içinde ve kaynakçada belirtilmiş olup bilimsel etik kurallarına hassasiyetle uyulmuştur. Veri toplama ve analiz sürecinde objektif bir tavırla gerçeğe uygun bir şekilde davranılmıştır.

1.5. Bulgular

Bu bölümde ilk olarak tarihte arı ve arı ürünlerinin kullanımı hakkında bilgi verilmiş, sonrasında güzel sanatlara nasıl örnek teşkil eden bir motif haline dönüştüğüne ilişkin bulgular verilmiştir.

2. ARININ SANAT TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

İnsan ve yaratma güdüsü taklitte başlamıştır. İnsanoğlu doğayı taklit etmiş ve yaşamını ona göre şekillendirmiştir. Nitekim bu incelediğimiz taklitte de insanın imrendiği küçük kanatlı böceklerden arıdır. Arıların gerek yaşam biçimleri için yaptıkları ürünleri kullanmak gerekse şekilsel yönünü kalıtsal bir sanat eserine dönüştürme araştırmamız sırasında karşılaştığımız örneklerdendir. Tarihteki ilk örneklerde gördüğümüz mağara içine ya da kayalar üzerine yapılan kazıma ve resimlerde ilk sembollerine rastladığımız arı, insanoğlunun yaşamının her evresinde merkezi rol

oynamıştır. Arı ve bal, antik kültürlerin yaratılış mitlerinde ve kutsal mekânlarında kullanıldığı görülmüştür.

Resim. 1. Bal Toplayan Kadın, Mezolitik Kaya Resmi, İspanya Arana Mağarası, MÖ 8000- 6000

Arıcılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İspanya'nın Valencia şehrinde bir mağarada 1919'da bulunan duvar resimlerinde arıcı tasvirine rastlanmıştır (Resim. 1). Bicorn'un Adamı veya Kadını, mağaraların en büyüğünde bulunan bir figürdür. Epipaleolitik çağa ait olduğu tahmin edilen resimde, sırtında sepetle yabani bir kovandan bal toplarken elinde ip, merdiven veya sarmaşık tutan bir kişi betimlenmiştir. Etrafında uçan arılarla birlikte kolunu kovanın içine sokan figürü gösteren, bal avcılığının çarpıcı derecede güzel bir temsilidir (Bilim Portal, 2021). Uzmanlar, bunun yaklaşık 8.000 yıl önce mağaraların çevresindeki bölgede yabani bal toplanmasının gerçekleştiğini gösterdiğine inanmaktadır. Bu eser, dünyada farklı örnekler bulunsun da en eski tarihli görsel olarak tarihe geçmiştir.

Girit çevresindeki Neolitik döneme ait Minos kültürü, arı benzeri çizgili, kanatlı ve antenli birçok tanrıça tasvirini betimlemiştir. Arıcılık Minos kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Tasvirlerde arı kovanları ve diğer arı resimleri kazınmış görüntüler belirgin bir şekilde yer almaktadır. Daha sonra Mısır, Yunan ve Roma kültürleri bu kalıpları ve inançları miras almış ve onları mit ve efsanelere dönüştürmüştür.

Bal ve arı erken Mısırlıların kozmolojisinde de öne çıkmaktadır. Bunlar Mısır diyetinin, tıbbın ve ritüel büyüünün ilkeleridir. Birçok Mısır tanrı ve tanrıça figüründe, lahitlerde ve diğer oymalı tasvirlerde görülen tipik siyah ve altın şeritler ve kanatlı böcek tasvirleri de arıya atıfta bulunmuştur (Bonjean, 2020).

Resim 2. Eski Mısır'ın sembolleri: II. Ramses'in Mezar Rölyefinden Balarısı ve Su Kamışı. Nisu Piramidi (MÖ 1279-1230 civarı)

Okunan tabletler eski Mısırlıların 4.000 yıl öncesinden beri balı besin, ilaç ve dini amaçlarla kullandıklarını göstermektedir. MÖ 3000 yıllarında Mezopotamya'da yaşayan Sümerlerin de balı ilaç olarak kullandıkları bilinmektedir (Sancak, Zan ve Aygören, 2013) "Bal arıları Güneş Tanrısı Ra'nın Mısırlılara armağanı olarak görülür çünkü Tanrı Ra'nın gözyaşları toprağa damladığında bal

arılarının oluştuğuna inanılır” (İren, 2021: 921). Bal arısı su kamışıyla birlikte, Mısır devletinin sembol figürlerinden biri olarak kullanılmıştır.

Resim 3. Omphalos Kehanet Taşı

Omphalos’u (göbek) veya dünyanın merkezini ve Apollon’un (c. 330 BCE) sembolünü temsil eden oyulmuş bir taş, Delphi Arkeoloji Müzesi, Yunanistan (Cartwright, 2012). Delphi, Yunanistan’daki Oracle’dan gelen Omphalos taşı bal arılarının yontulmuş gravürlerine benzeyen şeylerle kaplıdır. Bu taş kâse, Yunanistan’daki Delphi’nin dünyanın merkezi olduğunu gösteren bir sembol olarak kullanılmıştır. Apollo’nun baş kâhin rahibesi Pythia, Delphi Arısı olarak da bilinmektedir. Ayrıca Antik Yunanistan’ın en önemli kehanet yeri olan Delphi’nin arılar tarafından yapıldığı söylenmektedir. Tapınağın kehaneti, Omphalos adı verilen, oyulmuş bir taş olan, arı kovanı şeklindeki ve güzel bir desenle birbirine bağlanmış arı benzeri görüntülerle kaplı bir nesneyi sembol kılmıştır. Delphi’deki başrahibe Phythia’ya takma ad olarak “Delphic Bee” denmiştir ve o dönemde Yunanistan’ın rahibelerine Kraliçe Arılar deniliyordu (Bonjean, 2020).

Resim 4. Siyah Figür Teknikli Antik Yunan vazosu “Arıların saldırısına uğrayan adamlar” (MÖ 550)

“Yunan mitolojisinde balarları, şairlerin ilham perisiydi. Bu yüzden yeni doğan bebeklerin dudaklarına bal sürülürse ileride büyük bir şair ya da iyi bir konuşmacı olacakları düşünülürdü” (Özcan, 2014:64). Yunan vazoları tahılların, şarabın ve diğer yiyeceklerin saklanması ve taşınmasında kullanılırdı. Antik Yunan vazoları üzerine günlük yaşamdan hikâyeler, kahramanların ve tanrıların masalları resmedilirdi. İsmi figürlerin siyaha boyanmasıyla alan siyah figür tekniği ve figürlerin kilin kırmızı renginde bırakıldığı kırmızı figür tekniği dönemin en bilinen vazo boyama teknikleriydi (Gondek, 2017). Bu örnekte de çömlek sanatçısı bal arılarının saldırısına uğrayan

adamların hikâyesini ele almıştır. Çift kulplu çömlek üzerindeki figürler çıplaktır ve desenler lekesele form üzerine kazıma ile verilmiştir.

Resim 5. Tanrıça Artemis (Efes) “Sağda: Eteğindeki arı figürü detay”

Etkileyici Ephesos Artemis kült heykeli, zengin ayrıntılarla bezenmiş yüksek başlığı ve özgün takılarıyla dikkat çekmektedir. Üstten alta doğru daralan giysisinin üzerinde tanrıçanın ilk rahibeleri oldukları düşünülen Amazonlara ait arılardan düzgün sıralar halinde betimlenmiş bitki ve hayvan motiflerine ve yıldız burçlarının simgelerine kadar geniş bir yelpaze göze çarpmaktadır (Güven, 2001). Sanat tarihinin özellikle büyüleyici bir parçası olan Efes’teki Ionia tapınak topluluğudur. Bazıları, Artemis’e tapan anaerki bir arıcılık rahibeleri topluluğu olduğuna inanmaktadırlar. Efes formunda, bir arıcı için sadece kraliçe arıların kovandan doğdukları hücrelere benzeyen göğüs veya yumurta benzeri oymalarla kaplı olarak tasvir edilmiştir. Ayaklarının dibinde iki Omphalos taşı vardır (Bonjean, 2020).

3. ARI VE ARI ÜRÜNLERİNİN SANAT ESERİNE DÖNÜŞÜMÜ

Ressam Dürer’in mitolojik bir hikâyeyi anlattığı “Bal Hırsız Eros” isimli resminde Eros elinde bir bal peteği tutmaktadır.

Resim 6. Albert Dürer, 1514, Bal Hırsız Eros, Kâğıt üzerine kalem, suluboya ve mürekkep 22x31 cm, Viyana Sanat Tarihi Müzesi

Resimde anlatılan petekten çıkan arıların canını yaktığı Eros'un yaşam sevincinin acı ile karışığının ifadesi Thomas Moore'un şiirinde de ortaya çıkmaktadır. İnsanları oklarıyla kovalayan kanatlı çocuk Eros'un canının tıpkı kendi gibi iğneli ve kanatlı arılar tarafından acıtılması iyi bir ironi örneğidir.

Resim 7. Dirk de Quade van Ravesteijn, 1600, “Amor Stung by Bees Running to Venus” Kâğıt üzerine sangin ve kömür, Museum of Fine Art, Budapeşte, 198x150 mm

Ressam Ravesteijn da “Arıların sokmasından Venüs'e Koşan Amor” isimli eserinde Dürer'in kompozisyonundan etkilenmiştir. Venüs bu resimde çıplaktır ve sol omzundan uzanan bir şal katlı duran sol ayak üzerinden geçmektedir. Amor yani aşk tanrısı eros elinde bal kovanından kaçırdığı bal peteği ve başına üşüşen arılarla tasvir edilmiştir. Eskiz tadında yapılan bu çalışma sangin ile figürler renklendirilmiş ve fonda bir ağaç silueti eklenmiştir.

Resim 8. Barberini Exultet Roll: Arıların Övgüsü. Biblioteca Vaticana, Cod. Barb. Lat. 592.

İnsanların onlara duyduğu büyük ilgiyi ve saygıyı gösteren nöbet metnine eşlik edecek arı resimlerinin olduğu “Exultet ruloları”nın birkaç kopyası bulunmaktadır. Bu resim Barberini’den bir on birinci yüzyıl örneğidir. O dönemde Arılar bir endüstri örneğiydi ve çok faydalı şeyler sağladıkları için saygı duyulmaktaydı. Özellikle bal ve ışık (mum aracılığıyla) İncil’deki bariz rezonanslara sahip olduğu için değer arz etmekteydi. Eserin isminde de geçen Exsultet veya Exultet, Paskalya nöbeti için güzel bir Latin ilahisidir. Törenin bir kısmı Paskalya mumunun yakılmasını içerir ve metin, mumu üreten arılara teşekkür eder: Çünkü [mum], çok değerli bir meşale yapmak için ana arılar tarafından çekilen eriyen balmumuyla beslenir (Scott, Marketos,2014).

Arı, İsa’nın annesi Meryem’i temsil etmektedir. Thomas Forrest Kelly’nin kaydettiği gibi, “Fransız-Roma versiyonu” uzun bir “Biz-Aşk-Arılar” bölümüne sahiptir ve şu şekilde sona erer: Ey erkek tarafından cinsiyeti bozulmayan, doğurmakla bozulmayan gerçekten harika arı, çocuklar da onun iffetini bozmaz. Tıpkı kutsal Meryem’in bakire olarak gebe kalması, bakire olarak doğurması ve bakire kalması gibi (Kelly, 1996:38).

Resim 9. Pablo Picasso, 1941-1942, Yabanarısı, Asitli Kazı, 36x 28 cm. Louis E. Stern Koleksiyonu.

Picasso’nun resimlediği “Historie Naturelle” adlı kitapta “Çekirge”, “Yabanarısı”, “Yusufoçuk”, “Kelebek” ve “Arı” isimli gravürlerde kuru kazıma, asitli kazı ve aquatint tekniklerini kullandığı bilinmektedir. 1941 yılında asitli kazıma ve aquatint tekniklerini uyguladığı “Yabanarısı” isimli gravürde üzüm ağacından bir kesit bulunmaktadır. Alınan bu detayda üzüm yapraklarının arasındaki siyah üzümde tat almaya çalışan üç arı resmedilmiştir.

Resim 10. M.C. Escher. 1940 Dönüşüm II (Ayrıntı), Ağaç Baskı, 19x389 cm.

1950 tarihli “Kelebekler” adlı ağaç oymabaskı, yukarıdan aşağı doğru bölünerek giden beyaz alanların oluşturduğu süreç içinde kelebeklerin biçimlerinin büyümeye başladığı görülmektedir. Üç baskıdan oluşan “Başkalaşım” serisi, yirmi dokuz kalıpla yapılmış bir ahşap baskıdır. Nesnelerin ve alanların dönüşümleri aşama aşama izlenmektedir.

Escher yapıtını yorumlarken başkalaşım serisinin tesadüflerden doğduğunu her hareketin bir etkisi olduğunu vurgulamakta ve eklemektedir: “altıgenler insanın aklına bal peteğinin... İyice gelişen larvalar yetişkin arılara evrilip uçarak uzaya karışıyor. Oysa arılara bahşedilen bu özgürlük uzun süreli değildir, çünkü az sonra siyah silüetleri birleşerek beyaz balıklara arka plan oluşturuyor” (Escher.b.t.:11).

Resim 11. Toyen, 1945, La Guerre (The War), Oil on Canvas, 194.5x109 cm

Dönemin etkin kadın sürrealistlerinden olan Marie Čermínová çalışmalarında ruh ve kimliğe odaklanmaktadır. Sanatçı Marie ismini bırakarak kendine Fransızca citoyen (vatandaş) kelimesinden gelen cinsiyetsiz bir takma ad olan “Toyen” edinmiş ve kendinden bahsederken eril zamirler kullanmıştır. Bu çalışmasında bir tarla korkuluğu ve tarlada serpiştirilmiş kaideli büstler göze çarpmaktadır. Önde duran korkuluk dışıl özellikler taşımakta ve içi samanla dolu giysisi yer yer yırtıklarla ayrılmış durumdadır. Kolu mumyalanmış gibi sarılı boynu ise bir ağaç gövdesi gibidir. Resmin en ilginç yanı korkuluğun kafasını saran arılardır. Lakin yüzde duran arılar sakın ve uyku halindedir. Arı istilasına uğramış gibi değildir. Alanda duran 13 büstün ise kafaları saman kaplıdır.

Resim 12. Salvador Dali, 1944, Uyanmadan Bir Saniye Önce Nar Etrafında Uçan Arının Sebebi Olduğu Rüya

1944 tarihli “Nar Çevresinde Dönen Arının Neden Olduğu Düş, Uyanmadan Bir An Önce” adlı resimde parçalanmış narın içinden balık ve kaplanlar birbirinin içinden çıkmaktadır. Ufuk çizgisinin altında Gala sere serpe uzanmakta ve tıpkı böceklerinki gibi uzun ve eklemli bacaklarıyla bir fil ile birlikte önde duran diğerine nazaran epey küçük ebattaki narın üzerinde bir arı vardır. “Tablonun adındaki arının göz korkutan sokması, Galanın düşünde, zihin birçok başka düşünce ve imgeyle ilişkilendirilebileceği simgesel bir bıçak yarasına dönüşmektedir” (Klingsöhr-Leroy, 2006:44).

Nar ve uçan arı; Galarina’nın rüyayı görme nedenidir. Rüya imgemizden olan tüfek Galarina’yı rüyadan uyandırmaktadır. Bu metaforik simge aslında narın etrafında uçan arının vızıltısıdır. Ancak Galarina kendisine gelen bu uyanma dürtüsünü imgesel dünyasında tüfek olarak algılamaktadır. (Sanata Başla, 2013).

Resim 13. Joseph Beuys. 1977, İşlikteki Bal Pompası.

Beuys 1977’de, yüz gün boyunca süren Documenta VI sergisinin bir parçası olan “İşlikteki Bal Pompası” isimli projesini anlatırken arıların yaşam biçimlerinden nasıl etkilendiğini ve bu etkiyi alımlayıcıyla paylaşım için seçtiği yolları anlatmıştır. Beuys’un çoğunlukla çalışmalarında karşımıza çıkan arılar, heykellerini destekleyen böceklerdir. Ama bu performansında bir heykel olmaktan öteye

taşınmıştır. Bir yaşam şeklinin taklidi misalidir. Arıların kovan içinde yaşam sürdürebilmeleri, larvaların sağlıklı olması ve balın peteklerdeki akışkanlığını sağlamak adına yaptığı hareket ile ısınma olayının bir benzerini sunmuştur. “Arı toplumunun ısı organizması kuşkusuz o kadar temel bir ögedir ki burada balmumu ve yağı arılarla bağdaştırdım. Beni arılarda, daha doğrusu arıların yaşadığı sistemde ilgilendiren, ısının böyle bir organizmada düzenleniş biçimi ve bu düzende heykel yapılarının olmasıdır. Öte yanda arılardaki bu ısı ögesi oldukça akışkan bir ögeyken kristalsi heykeller oluştururlar. Burada heykel kuramından bir şey var, başka bir deyişle yağ köşeleri. Isının gerçek başlangıç noktası en baştaki o sıvı ögedir; yağ sıcaklıktan etkilenir ve erir. Bu belirsiz kinetik ögeden yola çıkarak indirgenmiş kinetik bir ögeden soyut geometrik bir yapı gibi görünen bir biçime ulaşır. Bu, arıların düzeni işidir” (Adrianı, 2000: 6).

Kassel’deki Fridericianum Müzesi’nin merdiven boşluğunda, iki gemi motoru sergi alanının üstünde şeffaf labirent şeklindeki plastik borular vasıtasıyla iki ton bal ve 220 kilo yağ (margarin) binanın bodrumundan çatı katına kadar pompalanmıştır. “Tüm binayı, tüm sanat tapınağını kapsayan bir dolaşım sistemi söz konusudur; sanki bu bina bir arı kovanı (tek bir toplumsal beden) motor bir kalp gibi balı pompalamakta ve bal da metaforik olarak kanın yerine geçmektedir” (Ramirez, 2007: 87). Adams bu edimi aktarırken basit bir ritüelden öte olmadığını ve Beuys’un bu hareketinin Steiner’in arı konferanslarından ve insan vücudun bazı bölümlerinden etkilenmesi olduğunu açıkça vurgulamıştır. Ve bu edimin ortaya çıkardığı etkiye ilişkin olarak açıklanan üç psikolojik unsurdan esinlenerek oluşturmuştur. “Balın üst kısımda toplanması başı, makinede vücut bulan irade ve hareketin simgelediği kalptir” (Adams ,1998:209).

Resim 14. Ronald Fischer, 1981, Arıcı Davis, California

Bu ikonik görüntü, Amerika’nın batısında dönüm noktası serisi için yaptığı 775’in en unutulmaz portrelerinden biridir. Davis, 9 Mayıs 1981’de California Üniversitesinden bir etimolog yardımıyla çekime 120.000 arı getirtmiştir. Fikir ve uygulamanın mükemmel birleşimi, üst vücudunda her yerde soyut bir desende düzenlenmiş böcek kütlesiyle tam bir barış içinde olan arıcının bu dramatik görüntüsüyle sonuçlanmıştır.

Fotoğrafta dikkat çeken ürkütücü bir olay yaşanırken yüzdeki sakinlik ifadesidir. Bu sükûnet arılara da yansımış ve izleyiciye de bir arı istilasına değil de arıların kovan içinde huzurlu, sakin geişlerini göz önüne sermiştir. Döneminin en etkileyici fotoğraflarından biri olan bu portre birçok fotoğraf sanatçısına ilham olmuştur.

Resim 15. Aganetha Dyck, 1995, Bekleyen Leydi.

Uzatılmış Düğün sergisinde Dyck, arıları eşyaların üzerine petek yapmak için yönlendirerek bir düğün töreni düzenlemiştir. Düğün davetlilerini üç duvarlı tel kafeslerin içerisine yerleştirilmiş resmi giysiler ve altına konulan ayakkabılar temsil etmiştir. Galeri içerisinde arılar, gelin elbisesi olarak tasarlanan yapı üzerinde kesintisiz çalışmıştır. Enstalasyon arılar tarafından bir performansa dönüşürken kültürde cinsel bir obje olarak kadın figürü ve gelinin cinselliğinin kraliçe arının üretimi vurgulanmıştır” (Boynukalın, 2017:1077).

“Uzatılmış Düğün” sergisi karşıtların düğünüdür. Ölümcül güzelliği, bedenin kaybını, gelinliğin örtücülüğünü ve damadın tüm bunları uzaktan izleyişini birleştirmektedir. Dişil egemenliği fazlasıyla mevcuttur. Evde de olduğu gibi, kovanın toplumsal cinsiyete dayalı emek ve aile ile ilişkisi büyük önem taşımaktadır. Kovandaki tüm faaliyetler gizli kalmış olan Kraliçe Arı çevresinde toplanmaktadır. Benzer şekilde kurulumda, tüm etkinlik ve öğeler “Bekleyen Leydi” (cam gelinlik) etrafında döner (Madill 1995 :13).

Resim 16. Lea Bradovich. Monarch in Queen Bee's Court, 36" x 24" gouache and pastel on paper

Sanatçının seri olarak ürettiği Kraliçe Arıları temsil eden kadın portreleri içerisinde bu örnek bir grup portresi olması bakımından farklıdır. Diğer eserlerinde tek figür kullanan sanatçı arı temasını bazen takıda bazen giyside bazen de fonda tercih etmiştir. Bradovich’in bu resminde fonda bulunan bal peteği aynı zamanda kadınların giysilerinde de döşeme gibi bulunmaktadır. Resimde arı ve kelebeklerden oluşan taçları başlarına takmış 12 kadın yer almaktadır. Ve tüm gözler resmin sol alt köşesinde canlı duran tek bal arısına çevrilmiştir.

Resim 17. Kübra Şahin Çeken, 2020, Tuval Üzerine Akrilik boya, 110x90 cm (2 Adet).

Sanatçının Kraliçe isimli sergisinden alınan bu çalışmalar, bir serinin parçalarıdır. Krallığı yöneten kraliçe gibi koloniyi yöneten kraliçe arının hikâyesini aktarmaktadır. Bu eserlerde sanatçı zeminde kullandığı mor rengin tonları ile kraliyet ailesine bir gönderme yapmış, kraliçe arı ile Kraliçeyi temsil etmeye çalışmıştır. Soldaki resimde arının yükselişi ve altın polenleri serpiştirmesi (yükselişte olan krallık timsalidir, gücü, hâkimiyeti ve özgürlüğü) resmedilirken sağdaki tabloda ölü arı ile kraliçenin, yaşadığımız dönemde önemini yitirip gücünü kaybedişi ve boyun eğişi ölüm olarak betimlenmiştir.

Resim 18. Dolce Paganne, 2021, B-Boy, Giclee Baskı, 29x42 cm.

Sanatçının dijital ortamda yaptığı tasarımları ve renklendirilmiş baskılarının da satışını yaptığı kişisel sosyal medya hesaplarından alınan bu çalışmasında B-Boy adını verdiği resimde bir erkek çocuğunun kafasını arı kovaniyle özdeşleştirmiştir. Yaptığı çeşitli eskizler sonucunda renklendirdiği bu ilk kopyada sepya tonları ve altın rengi hâkimdir. Çalışkan arılar ağız yuva girişi olarak kullanmış ve suratın sol bölümünde kovanın içini sanki şeffafmışçasına yansıtmıştır.

Resim 19. Andrew Cadima, 2021, Swarm, panel üzerine yağlıboya.

Andrew Cadima, yağlıboya portreleriyle tanınan Amerikalı bir sanatçıdır. Hiper gerçekçi ama gerçek dışı bir şekilde yüz ayrıntıları çalışan Cadima, bu gerçekçiliği ve geleneksel yapıyı çarpıtma ve yeni kompozisyonlar oluşturma sanatında uzmandır. Andrew “Swarm (Sürü)” panel üzerine gerçek bomboş arı boyutlarında hiper gerçekçi üslupta yaptığı çalışmadır. Son dönem yaptığı arı serisinden alınan bu örnek dışında sanatçının tek ve grup şeklinde yaptığı arı resimleri de bulunmaktadır.

Resim 20. Dan Winters, 2021, Angelina Jolie Portrait Photography.

Amerikalı oyuncu Angelina Jolie , Dünya Arı Günü’nde arıları korumanın acil ihtiyacına ve UNESCO-Guerlain programına dikkat çekmek adına National Geographic için çarpıcı bir portre pozu vermiştir. UNESCO-Guerlain programı kadınları dünya çapında arıcı-girişimciler ve yerli arı habitatlarının koruyucuları olarak eğmektedir. Amatör bir arıcı olan fotoğrafçı Dan Winters, bu fotoğraf çekiminde ilhamını, çıplak gövdesi arılarla kaplı Kaliforniyalı kel bir arıcının 1981 yılındaki Richard Avedon portresinden almıştır (Lakshmanan, 2021).

Resim 21. Tomáš Libertíny, 2021, Sonsuzluk, Solda 60000 Bal Arısı İle Yapılışı Ve Sağda Bal Peteğinden Bitmiş Hali

Slovak Sanatçı Tomáš libertíny (Bal Peteğinden yapılan Melancholia, isimli sergisindeki Sonsuzluk adlı balmumu Nefertiti büstü için 60000 bal arısı kullanarak, Mısır Kraliçesi Nefertiti'nin orijinal portresinin 3 boyutlu modeli için petek iskeletinde boyutlandırarak hazırlamıştır. Bütünleştirici sanat olarak da tanımlayabileceğimiz bu büste sanatçı orijinal eseri kendine mal ederek yorumlamış ve yeniden üreterek kalıcılığı ve hatırlatıcı özellikleri aracılığıyla alımlayıcıya mesajlar vermiştir. Libertíny'nin büstü inşa etme süreci iki yıl sürmüş ve bu süreci iki aşamada geliştirmişti. Oluşan sürecin birinci aşaması, 2019 yılı yaz mevsiminde Kunsthal, Rotterdam'da ziyaretçilerin arıların inşa etme sürecini gözlemlemelerine dayanan canlı bir enstalasyon olarak gösterilmiştir. Süreci tamamlayan ikinci aşamada ise, (Resim.21) büst 2020'de tamamen bitmiş ve 2021 yılında Libertíny'nin Amsterdam'daki Rademakers galerisindeki "Melancholia" adlı kişisel sergisinin bir parçası olarak gösterilmiştir.

Resim 22. Kübra Şahin Çeken, 2021, Tersten Kolaj, 15x15 cm (2 Adet).

Tersten Kolaj ismini verdiği bu teknikle sanatçı kendi kutsalını oluşturmayı amaçlamıştır. Florenski'nin 1920 tarihli metninde sorguladığı tersten perspektif konusunda Bizans ikonalarını ya da Mısır kabartmalarında nasıl yer aldığını ve kutsal olanda kullanıldığını bahsetmektedir (Florenski, 2001). Çeken, sanatsal deneyimlerini katmanlar halinde sergilemeye çalışırken etkilendiği bu yazı ile katmanları nasıl göstereceğini keşfetmiş ve tersten uyguladığı dokularla kendi kutsalını bulduğunu belirtmiştir. Esere dokunulduğunda kalın bir asetat ve yüzeyin altında kazıma ile boyama vardır. Katmanları ise farklı boyutlarda kestiği renkli kağıtlar, gazete parçaları oluşturmaktadır. Sanatçı, kolaj tekniğinde yaptığı bu oynama ile alımlayıcının odağına yerleşmiş olan yükseklik algısını, derinlik ve iç doku olarak değiştirmiştir.

SONUÇ

İnsanların imgeler yaratmak için kayaları kazıdığı zamanlardan beri, arı ve kovan, insanın ruhsal ilgi ve ibadetinde merkezi roller oynamıştır. Arılar ve bal, birçok farklı antik kültürün yaratılış mitlerinde, kozmolojilerinde ve kutsal yerlerinde bulunmaktadır. Afrika, Avustralya, Güney Amerika, Avrupa ve Hindu-Hint yaratılış mitleri ve kutsal hikâyeleri, arıyı bir hürmet sembolü olarak öne çıkarmaktadır. Dünyanın hemen her köşesinden gelen arkeolojik kanıtlar bunu göstermektedir. Arılar ve kovan yaşamı, atalarımız için topluluk, devamlılık, yenilenme ve diğer dünyayla bağlantının güçlü sembolleriydi. Balın kaynağı olarak tatlılığı, şifayı ve sihri de temsil ederlerdi.

Kovanın gerçekten şaşırtıcı değerleri daha büyük topluluk iyiliği için özveri, çalışkanlık ve sürekliliğe bağlılık, bize nereye gitmemiz gerektiğine dair bir model sağlamaktadır. Kovanın aynı zamanda tatlının en saf ve en sağlıklı formuyla sonuçlanması, bal, bize, etrafımızdaki gerçek bir topluluk olarak bir arada var olmaya derin bir bağlılık içinde yaşayarak bulunabilecek sihirli hediyeler olduğunu söylemektedir.

Arıya tapınma tarihinden ve arıların büyüünden ilham alanlar için pek çok harika kaynak bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında, sanatta “arı” betimlemek adına nasıl gerçekçi bir form da kullanıldığının yansıra arının nesne halinin bir fikir olarak nasıl form kazandığı analiz edilmektedir. Arıların büyüü doğasını daha da ileriye taşımak isteyenler için kaynak teşkil edebilecek bu çalışma gerek tarihte gerekse sanattaki yerine örneklerle sunulmuş bir çalışma olması bakımından değerlidir.

Kaynakça

- Adams, D. (1998). “The artistic alchemy of Joseph Beuys.” Rudolf Steiner. Bees: Lectures by Rudolph Steiner. Barrington, MA: Anthroposophic Press.
- Adrianı, (2000). "Joseph Beuys Üzerine", Borusan Kültür ve Sanat, Erişim Tarihi:15.11.2021, <http://www.borusansanat.com/turkish/galeri/galeri2.asp>
- Bilim Portalı (2021). Valencia Araña Mağaraları: Kaya Sanatı Yoluyla Geçmiş Bir Çağa Girmek 06.07.2021, Erişim Tarihi: 17.11.2021 <https://www.bilimportal.com/valencia-arana-magaralari-kaya-sanati-yoluyla-gecmis-bir-caga-girmek/>.
- Bonjean B. (2020) Spirit Hills, Bee History, Erişim Tarihi:15.11.2021, <https://www.spirithillswinery.com/bee-history/>
- Boynukalın, R. (2017). Performans Sanatçısı Olarak Arılar ve Enstalasyon Olarak Kovanlar, Ulakbilge, 5 (13), S.1067-1089.
- Cartwright, (2012), World history encyclopedia, Omphalous of delphi, <https://www.worldhistory.org/image/414/omphalos-of-delphi/>
- Escher, M.C. (2005), M.C. Escher Grafik Yapıtları,1. Baskı, İstanbul: Taschen – Remzi Kitabevi.
- Florenski, P. (2001) Tersten Perspektif Zeynep Sayın'ın Sunuşuyla, (1. Baskı), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gondek, R. M. (2017). Khan Academy, Antik Yunan Vazo Yapımı ve Siyah Figür Tekniği, Erişim Tarihi:15.11.2021, <https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations-/greek-art/greek-pottery/v/ancient-greek-vase-black-figure-technique>
- Gülcan, N. (2021) Ana arı çiftleştirme kutularındaki işçi arı sayısının ana arı kalitesi ve çiftleştirme kutusu popülasyon dinamiği üzerine etkileri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Zootehni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Güven, S. (2001) Kıbrıs'ta Artemis. Olba IV. Mersin, 2001, s. 226-232. Erişim Tarihi: 17.11.2021. <https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/12387>
- İren, C. (2021) “Kültürel Entomoloji ve Mısır Sanatına Böcek Formu”. İdil, 82 (Haziran): s. 917–925. doi: 10.7816/idil-10-82-05
- Kelly T.F. (1996). The Exultet in Southern Italy, New York: Oxford University Press.
- Klingsöhr- Leroy, C. (2006) Gerçeküstücülük, Ankara: Remzi Kitabevi.

- Lakshmanan, I. A. (20 Mayıs 2021), National Geographic, World Bee Day, https://www-nationalgeographic-com.translate.goog/environment/article/bee-conservation-women-entrepreneurs-angelina-jolie?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc).
- Madill, S. (1995). "Out of the Home and into the Hive." In Aganetha Dyck, Edited by Shirley Madill, Winnipeg: Winnipeg Art Gallery; St. Norbert Arts and Cultural Centre.
- Özcan, E. S. (2014). Balarısının Uzun Tarihinden Kısa Notlar, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Ocak, <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=47&sayi=830&sayfa=64&yaziid=35691>
- Ramirez, J.A. (2009). Arı Kovanı Metaforu. Çev: Ayfer Teker, Ankara: Dost Kitabevi
- Sancak K., Zan Sancak A., Aygören E., Dünya ve Türkiye’de Arıcılık, Arıcılık Araştırma Dergisi, yıl 5, sayı 10, Aralık, 2013, Erişim Tarihi:15.11.2021, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/aricilik/Belgeler/dergi/10.Sayi.pdf#page=9>
- Scott, T. C., & Marketos, P. (2014). On the origin of the Fibonacci Sequence. MacTutor History of Mathematics, 1-46.
- Taş Solak, H. (2021) Endometrium hiperplazileri ve endometrioid adenokarsinomlarda pten, arıd1a ve pax2 ekspresyonunun ayırıcı tanıdaki rolünün ve klinikopatolojik prognostik parametrelerle ilişkisinin değerlendirilmesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi / Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi / Tıbbi Patoloji Ana Bilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9.baskı). Ankara: Seçkin.

Görsel Kaynakçası

Resim 1.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cueva_arana.svg#/media/File:Cueva_arana.svg

Resim 2.

<https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=47&sayi=830&sayfa=64&yaziid=35691>

Resim 3.

<https://www.worldhistory.org/image/414/omphalos-of-delphi/>

Resim 4.

<https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=47&sayi=830&sayfa=64&yaziid=35691>

Resim 5.

<https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=47&sayi=830&sayfa=64&yaziid=35691>

Resim 6.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_-_Cupid_the_Honey_Thief_-_WGA07372.jpg?uselang=tr

Resim 7.

https://www.mfab.hu/artworks/?artwork_author=ravesteyn-dirk-de-quade-van

Resim 8.

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=On+the+origin+of+the+Fibonacci+Sequence+T.C.+Scott%2C+P.+Marketos%2C&btnG=

Resim 9.

https://www.moma.org/collection/works/29427?association=illustratedbooks&page=1&parent_id=29413&sov_referrer=association

Resim 10.

<https://mcescher.com/gallery/watercolor/#>

Resim 11.

- <https://artschaft.com/2020/05/24/toyen-a-tale-of-war-and-friendship/>
- Resim 12.
<https://www.sanatabasla.com/2013/11/bir-narin-etrafinda-ucan-arinin-sebep-oldugu-ruyadan-uyanmadan-bir-saniye-onesi-one-second-before-the-awakening-from-the-dream-caused-by-the-flight-of-a-bee-around-a-pomegranate-dali/>.
- Resim13.
https://www.academia.edu/12016307/Beuys_and_the_Bees_Social_Sculpture_and_Internet_Hive_Mind
- Resim 14.
https://www-clevelandart-org.translate.goog/art/2005.143?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc
- Resim 15.
<https://www.cbc.ca/radio/dnto/we-re-buzzing-with-bug-tales-1.3082004/artist-aganetha-dyck-collaborates-with-bees-1.3084364>
- Resim 16.
<https://leabradovich.com/artworks/in-my-hive>
- Resim 17.
<http://kubrasahinceken.com/tr/>
- Resim 18.
Sanatçı Koleksiyonundan.
- Resim 19.
<https://andrewcadima.com/shop/p/swarm>
- Resim 20.
https://www-nationalgeographic-com.translate.goog/environment/article/bee-conservation-women-entrepreneurs-angelina-jolie?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc
- Resim 21.
<https://www.nouvar.net/60-bin-bal-arisiyla-nefertiti-bustu/>
- Resim 22.
<http://kubrasahinceken.com/tr/>